

ESA VÄLIVERRONEN

Diskurssien verkossa

Joukkoviestimet, julkisuus ja valta

Tiedotustutkimuksessa valta on usein ymmärretty joko ulkoisena kontrollina tai manipulatiivisena vaikutusvaltana. Artikkelissa perustellaan laajempaa, diskursiivista vallan käsitettä. Sen mukaan valta ei ole vain repressiivistä, vaan myös 'produktiivista' eli kykyä nimetä ja luokitella sosiaalista todellisuutta ja muokata sosiaalisia suhteita tai 'sosiaalista tilaa'. Lähtökohtana ovat mm. Foucault'n diskursseja ja valtaa koskevat pohdinnat sekä Bourdieun näkemykset symbolisesta vallasta. Lopuksi luonnostellaan interdiskursiivista näkökulmaa joukkoviestinnän ja valtasuhteiden tutkimiseen.

■ Kysymykset joukkoviestinnästä ja vallasta ovat olleet näkyvästi esillä tiedotusopin tutkimusperinteessä. Tunnetun metaforan mukaan joukkoviestimet toimivat 'neljänenteenä valtiomahtina', jonka tehtävänä on valvoa ja kritisoida muita yhteiskunnassa valtaa käyttäviä instituutioita. Yhä useammin myös itse medioita kritisoidaan vallan käytöstä: puhutaan mediakratiasta, infokratiasta tai politiikan medialisoitumisesta.

Varsinkin 1980-luvulta lähtien väite, että medioiden valta on kasvanut muiden instituutioiden kustannuksella, on saanut laajempaa kannatusta (ks. esim. Altheide 1985, Petersson ja Carlberg 1989). Poliitikan 'medialisoitumisella' (Asp 1986, 359) tarkoitetaan sitä, että poliitikot joutuvat ottamaan toiminnassaan yhä enemmän huomioon joukkoviestimet ja niiden toimintatavat. Poliitikkaa tehdään näytösluonteisesti julkisuutta varten. Tämä johtuu medioiden oletetusta vaikutusvallasta ja siitä, että poliitikolla on harvoin suoria yhteyksiä potentiaaliin äänestäjiinsä. 'Vahvan' medialisoitumista koskevan tulkinnan mukaan kysymys on poliittisen päätöksenteon ja mediajulkisuuden tai 'todellisuuden' ja 'esitysten' välisen rajan katoamisesta.

Karrikoitu esimerkki joukkoviestinnän vaikutusvallasta on tilanne, jossa poliitikko, vaikkapa kauppa- ja teollisuusministeri, yritetään houkutella suorassa tv-lähetyksessä lupaamaan, ettei Vuotoksen allasta tai uutta ydinvoimalaa rakenneta. Vuorovaikutussuhde ei ole kuitenkaan yksisuuntainen. Monet poliitikot tuntevat hyvin joukkoviestimien toimintatavat, eivätkä anna lupauksia, jotka sitoisivat myöhempää toimintaa. Hallituksen valuuttapolitiikasta käyty keskustelu osoitti myös selvästi, että lupauksia voidaan tulkita monella tapaa.

Erään arvion mukaan itseasiassa 'kaikki mediatutkimus koskee valtaa' (Prehn 1992, 77). Joukkoviestinnän tutkimukselle samoin kuin arkiselle keskustelulle näyttää kuitenkin olevan tyypillistä tietty itsestäänselvyys: 'kaikkihan me tiedämme mitä valta on'. Keskustelu joukkoviestimistä ja vallasta näyttääkin yleensä tulevan toimeen ilman varsinaista käsitteellistä määrittelyä ja kytkemistä valtaa koskeviin teorioihin.

Vallasta puhuttaessa aletaan yleensä kysellä kysymyksiä kuten 'kuka hallitsee ketä ja millä seurauksilla?'. Valta ymmärretään siis vaikuttamisena toisten käyttäytymiseen. Lähtökohtana on ajatus, että valtaa on jollakin, joka käyttää sitä toisia vastaan. Myös tiedotustutkimuksen perinteessä valta on ymmärretty nimenomaan vaikutusvaltaksi. On tutkittu tai spekuloitu sitä, miten joukkoviestinnän sisällöt vaikuttavat ihmisten maailmankuvaan, mielipiteisiin tai äänestämiseen. Joidenkin mielestä yhteiskunnassa valtaa pitävät instituutiot ja eliitit käyttävät joukkoviestimiä oman valtansa uusintamiseen ja legitimointiin. Toiset taas katsovat, että mediat ovat enemmänkin itsenäisiä valankäyttäjiä ja joukkoviestinnän ammattiryhmät eliittiin lukeutuvia professioita.

Yhteistä monille valtaa koskeville tarkasteluille on se, että valta nähdään jonakin negatiivisena, kontrolloivana, rajoittavana ja alistavana, josta olisi pyrittävä vapautumaan. Medioiden vaikutusvalta on ymmärretty nimenomaan suostutteluksi (retoriikkaksi sanan negatiivisessa merkityksessä) tai manipulaatioksi.

Valta ei ole kuitenkaan ollut kovin keskeinen käsite joukkoviestinnän sisälönanalyysissä sen paremmin kuin uudemmassa diskurssianalyysissäkaan, joka ei aina välttämättä radikaalisti poikkea edeltäjästään. Sikäli kuin 'diskurssit ja valta' tematisoidaan tutkimuskohteeksi, lähtökohtana on usein kapea ja staattinen valta-käsitys. Otan esimerkiksi van Dijkin artikkelin *Structures of Discourse and Structures of Power*, jossa hän pohtii yhteiskunnallisen vallan ja diskurssien suhteita.

van Dijk lähestyy kysymystä yhteiskunnallisen vallan ja joukkoviestinnän suhteista "mentaalisen kontrollin" käsitteen avulla (van Dijk 1989, 20). Yhteiskunnallinen valta on van Dijkin mukaan ennen muuta kontrollia ja kommunikaatiossa tapahtuva vallankäyttö diskurssin ja diskursiivisen tuotannon kontrollointia. Tämän tyypillisesti suostutteluna ilmenevän vallan vaikutukset puolestaan aktualisoituvat vastaanottajien tietoisuudessa. van Dijkin mukaan "(A):n valta B:n todellisiin tai mahdollisiin toimintoihin edellyttää että A:lla on oltava kontrollia B:n toiminnan kognitiivisiin ehtoihin, kuten haluihin, toiveisiin, suunnitelmiin ja uskomuksiin" (ibid.).

van Dijkille joukkoviestinnässä aktualisoituvat valtasuhteet ovat ennen kaikkea eliitin ja massojen tai eliitin ja vähemmistöjen välisiä suhteita (vrt. van Dijk 1992). Hän siis ottaa valtasuhteiden epäsymmetrisyyden annettuna. Tämä liittyy valtakäsitykseen, joka tutkii medioiden diskursseja olemassaolevien valtasuhteiden uusintajina, muttei varsinaisesti sitä, miten eriarvoisuutta ylläpitäviä ja ilmentäviä kategorioita ('rotu', 'luokka', 'sukupuoli' jne.) ja käytäntöjä tuotetaan. Epäsymmetrisyydestä huolimatta valtasuhteille on kuitenkin tyypillistä myös vastavuoroisuus. Vaikka esimerkiksi ympäristöongelmia käsittelevää julkisuutta voidaan luonnehtia asiantuntijoiden ja joukkoviestimien symbioosiksi (Väliverronen 1991), kysymys ei ole vain eliittien suljetusta valtapelistä. Asiantuntijuus ja 'asiantuntijavalta' rakentuvat diskursiivisina käytäntöinä, joita määrittävät myös vastavoimat.

van Dijkin tulkintaan sisältyy mielestäni kolme keskeistä ongelmaa. Ensiksi hän ymmärtää yhteiskunnallisen vallan puhtaasti negatiivisena ja diskursiivisen vallan samaan tapaan diskurssien kontrollina. Toiseksi hän ymmärtää diskurssien, ideologian ja vallan vaikutukset suppeasti tietoisuusilmiönä. Kolmanneksi hän pohtii yhteiskunnallisen vallan ja diskurssien suhteita, mutta ei varsinaisesti vallan diskursiivisuutta, siis sitä, miten diskurssit ja valtasuhteet konstituivat sosiaalista maailmaa. Hän on

kiinnostunut diskursseista teksteinä, ei niinkään käytäntöinä.

van Dijkin käsitys vallasta on osin tuttu tiedotusopillisen vaikutustutkimuksen perinteestä. Vaikutustutkimuksessa joukkoviestimien vallalla on tarkoitettu yleensä 'valtaa yleisöön', konkreettisemmin esimerkiksi kansalaisten todellisuuskäsityksiin, arvostuksiin tai äänestyskäyttäytymiseen (Asp 1986, 342). Tämän tyyppinen empiirinen tutkimus on kuitenkin menettänyt suosiotaan. Sen sijaan varsinkin 1980-luvulta lähtien tiedotustutkimuksen piirissä on tutkittu paljon toista julkisuusprosessin vaihetta eli sitä, miten joukkoviestimet ja journalistiset käytännöt merkityksellistävät todellisuutta. Valta-tematiikka — vaikutuksesta lähtevä tai muunlainenkaan — ei ole noussut keskeiseksi näissä tutkimuksissa. Osittain tämä johtunee siitä, että viestimien yleisö nähdään merkityksenantoprosessissa aktiivisena toimijana. Tästä syystä esimerkiksi 'medioiden valtaa' ei ole tematisoitu erityisenä ongelmana. Vaikutuksen käsite on korvattu mm. myytin käsitteellä, joka painottaa viestinnän pitkäaikaisia ja hitaita vaikutuksia ja joukkoviestinnän roolia yhteiskunnan koossapitävänä voimana (Puoskari 1990, 22).

Vaikka vaikutustutkimukset ovat muuttuneet metodologisesti sofistikoitummiksi ja myös tuottaneet joitakin kiinnostavia empiirisiä tuloksia (esim. Asp 1986), niiden ongelmana on kapea vallan käsite. Vallan ymmärtäminen vaikutuksena yksilöiden käyttäytymiseen on säilynyt yhtenä peruslähtökohtana. Siksi kysymykset joukkoviestinnän 'sanomien' kytkeytymisestä yhteiskunnalliseen ja poliittiseen valtaan ja rakenteisiin ovat jääneet pääosin tarkastelun ulkopuolelle. Vaikutustutkimuksen perinnettä analysoinut Stuart Hall (1991, 160-161) toteaaakin, että laajempi näkökulma edellyttää muutosta itse vallan käsitteessä; luopumista yksilönteisestä 'vaikutukseen' perustavasta mallista. Uusi malli, jota Hall kutsuu 'ideologiseksi' lähtee siitä, että tilanne, jossa 'A vaikuttaa B:hen niin että tämä tekee teon X' on vain yksi vallan muoto. Steven Luke-sia siteeraten 'uusi näkökulma' tutkii valtaa, joka syntyy

"muovaamalla havaintoja, ajatuksia ja mieltymyksiä niin, että he (so. sosiaaliset toimijat) hyväksyvät osansa asioiden olemassaolevassa järjestyksessä, joko siksi etteivät voi nähdä tai kuvitella sille vaihtoehtoa, tai siksi että näkevät järjestyksen luonnolliseksi ja muuttamattomaksi, tai siksi että arvostavat sen jumalallisesti säädettyksi tai ainakin hyödylliseksi" (Lukes 1975,24/ Hall 1991, 161).

Kysymys ei siis ole vain vaikuttamisesta yksilöiden käyttäytymiseen joukkoviestinnän sanomien kautta, vaan myös vuorovaikutuksen merkitysympäristön muokkaamisesta. Ajatusta tietoisesta vaikuttamisesta täydennetään kysymyksillä 'tiedostamattomasta', 'rakenteista' ja 'mekanismeista'. Ideologisen ohella tätä tarkastelutapaa voi kutsua myös diskursiiviseksi. Hall näyttääkin viime vuosina siirtyneen käyttämään ideologian sijasta yhä enemmän diskurssin käsitettä. Tämän muutoksen taustalla on mm. tulkinta Foucault'n diskursseja ja valtaa koskevista analyyseista.

Foucault'n tarjoamasta näkökulmasta diskurssit voidaan ymmärtää käytäntöinä, joiden suhde sosiaaliseen todellisuuteen on konstitutiivinen. Merkitykset ja merkityksenantokäytännöt eivät siis vain tulkitse, vaan myös luovat ja muokkaavat sosiaalista maailmaa. Foucault'n vallan analyysit taas korostavat käsitteen kaksinaisuutta: valta on sekä produktiivista (kykyä) että repressiivistä (dominaatiota). Tämä vastaa englannin 'power to' ja 'power over' tai saksan 'Macht' ja 'Herrschaft' erotteluja. Niin ikään ranskan 'pouvoir' sisältää kyky-, voima- ja valtauottuvuudet. Valta 'diskursseissa' ja

'diskursseihin' liittyy nimenomaan vallan 'power to' -puoleen. Toisaalta yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja valtasuhteita tuotetaan ja ylläpidetään diskursiivisesti.

Seuraavassa yritän luonnostella sellaista diskurssiteoreettista lähestymistapaa, joka van Dijkin tulkintaa ja vaikutusmallia paremmin ottaa huomioon sen kontekstin ja ne ehdot, joiden puitteissa sosiaalinen — esim. medioissa ja niiden kautta tapahtuva — vuorovaikutus tapahtuu. Käytän hyväksi mm. Foucault'n diskursseja ja valtaa koskeva pohdintoja sekä Bourdieun näkemyksiä symbolisesta vallasta. Lähtökohتانani on ajatus, että yhteiskunnalliset valtasuhteet muodostuvat ja välittyvät diskursiivisesti. Joukkoviestimien muodostama julkisuus on eräs paikka, jossa valtasuhteita tuotetaan ja uusinnetaan.

Yksi 'diskurssiteorian' keskeisistä pyrkimyksistä on ylittää henkisen ja materiaalisen, ideologian ja käytännön tai kulttuuritutkimuksen ja yhteiskuntatutkimuksen välinen vastakkainasettelu. On tietysti totta, että 'emme elä symboleja syömällä', mutta yhtä lailla meidän on vaikeaa päästä eroon symboleista syödessämme. Joukkoviestinnän tutkimiseen sovellettuna tämä merkitsee sitä, että valtasuhteiden tutkiminen tulisi kytkeä merkkien ja merkitysten tutkimiseen.

Foucault'n teoria diskursiivisista käytännöistä

Foucault'n *Tiedon arkeologian* keskeisiä käsitteitä ovat lausumat, diskursiiviset muodostumat, diskursiiviset suhteet ja subjektiaseamat.

Foucault'n mukaan diskurssit ovat

käytäntöjä, jotka systemaattisesti muovaavat niitä objekteja joista ne puhuvat. Tietysti diskurssit muodostuvat merkeistä; mutta se mitä ne tekevät on enemmän kuin käyttävät näitä näitä merkkejä nimetäkseen asioita. Ja juuri tämä enemmän tekee niistä sellaisia, mikä ei ole palautettavissa kieleen (*langue*) ja puheeseen. Tämä 'enemmän' on se, mitä meidän täytyy paljastaa ja kuvata. (Foucault 1972, 49)

Diskurssin käsitteellä Foucault siis viittaa siihen tasoon, joka jäsentyy universaaliksi ymmärretyn lingvistisen rakenteen ja aktuaalisen kielenkäytön väliin (Frank 1988, 32). Hän tutkii ennen kaikkea sitä, miten kielenkäyttö kytkeytyy yhteiskunnallisiin instituutioihin ja käytäntöihin. Kielenkäyttö ei siis ole vain periaatteessa sosiaalista, vaan perustaltaan sosiaalista. Olennaista tässä tarkastelussa on se liike, joka ilmenee diskursiivisena käytäntönä.

Keskeistä diskurssiteoriassa on kysymys sosiaalisen todellisuuden ja sitä koskevien ilmausten tai käsitysten suhteista. Foucault tekee erottelun 'primaaristen', 'sekundaaristen' ja 'diskursiivisten suhteiden' välillä. Primaarisilla suhteilla Foucault tarkoittaa mm. instituutioiden, tekniikoiden ja sosiaalisten muotojen välisiä suhteita. Sekundaariset suhteet taas muodostuvat siinä prosessissa, jossa subjektit reflektivat omaan toimintaansa. Diskursiiviset suhteet eivät siis ole 'objektiivisia' tai 'subjektiivisia', vaan tapa, jolla nämä suhteet ovat järjestyneet diskursiivisissa käytännöissä (Foucault 1972, 45-46). Foucault pyrki korostamaan sitä, ettei diskursseja pidä ongelmattomasti ymmärtää vain joksikin sekundaariseksi, siis ihmisten sosiaalista todellisuutta koskevaksi käsityksiksi, jotka voidaan erottaa itse sosiaalisesta todellisuudesta.

Foucault'n mukaan diskursiiviset suhteet eivät ole loogisia eivätkä retorisia. Ne eivät ole myöskään diskurssiin nähden ulkoisia suhteita, jotka rajaisivat tai pakottaisivat sitä tiettyyn muotoon. Sen sijaan ne

määrittävät suhteiden joukkoa, joka diskurssin täytyy muodostaa voidakseen puhua tästä tai tuosta objektista, voidakseen käsitellä niitä, nimetä niitä, analysoida niitä, luokitella niitä, selittää niitä jne. Nämä suhteet eivät kuvaa diskurssissa käytettyä kieltä (*langue*) tai olosuhteita, joissa sitä käytetään, vaan diskurssia itseään käytäntönä. (Foucault 1972, 46)

Itse diskurssin käsiteellä Foucault viittaa 'lausumiin' ja niiden välisiin suhteisiin. Hän käyttää käsitettä useassa eri(tasoisessa) merkityksessä. Yhtäältä se viittaa johonkin yleiseen lausumien alueeseen, toiseksi johonkin yksilöitävissä olevaan lausumien joukkoon, kolmanneksi johonkin näitä lausumia muovaavaan käytäntöön. Keskeistä on interdiskursiivisuus: lausumia tai diskursiivisia käytäntöjä ei voi ymmärtää irrallisina, vaan ne määrittyvät aina suhteessa toisiin lausumiin, lausumien joukkoon, diskursiivisiin käytäntöihin ja muodostumiin.

Valtasuhteet ja vallan diskursiivisuus

Foucault-kommentaareissa ja -kriitikeissä tavataan usein tehdä selvä ero 'arkeologi' ja 'genealogi' Foucault'n välillä. *Tiedon arkeologia* sijoitetaan tällöin Foucault'n strukturalistiseen vaiheeseen, josta puuttui dynaaminen käsitys vallasta, politiikasta ja subjektien muodostumisesta. Erottelu ei ole kuitenkaan itsestäänselvää ja katkoksen sijasta voidaan Foucault'n tuotannossa puhua myös jatkuvuudesta (Kusch 1991). Selvää kuitenkin on, että kysymykset vallasta eivät nousseet *Tiedon arkeologiassa* keskiöön. Foucault oli tuolloin kiinnostunut diskurssin säännöistä, muttei niinkään niiden muodostumisesta ja muuttumisesta. Diskurssiteorian ja vallan analyysien yhteys ei ollut tosin Foucault'n myöhemmässäkin tuotannossa mitenkään yksiselitteinen. Esimerkiksi diskurssi teoreettisena käsitteenä jäi taka-alalle.

Valtasuhteet ovat aina osa niin kommunikaatiosuhteita kuin muitakin sosiaalisia suhteita. Kiinnostavaa ei ole niinkään se, miten valta vaikuttaa ihmisten tietoisuuteen, vaan se, miten ihmisten sosiaaliset käytännöt ovat valtasuhteiden tuottamia ja muovaamia. Valta ei ole paikannettavissa yhteen pisteeseen tai tiettyihin instituutioihin, vaan se on pikemminkin 'kapillaarista'. Valtasuhteiden juuret ovat syvällä sosiaalisten suhteiden verkostossa, eivät esim. yhteiskunnan yläpuolelle muodostuneena rakenteena, joka voitaisiin pyyhkiä pois tai purkaa (Foucault 1982, 222). Siksi valta ei ole vain jotakin, jonka joku omistaa, vaan suhde yksilöiden tai ryhmien välillä. (Foucault 1978, 94).

Puhuminen valtasuhteista edellyttää puhumista sosiaalisista suhteista. A:n ja B:n välisessä valtasuhteessa ei ole kuitenkaan kysymys vain siitä, miten A vaikuttaa B:hen — kuten tavanomainen vaikutusmallista lähtevä ajattelutapa korostaa — vaan laajemmin siitä, miten "tietyt toiminnat strukturoivat muiden toimintojen mahdollisuuksien kenttää" (Foucault 1982, 222). Valtasuhteessa on yhtä lailla kysymys myös niistä tekijöistä ja prosesseista, jotka määrittävät vuorovaikutussuhteen osapuolia eli A:ta ja B:tä ja niistä mekanismeista, jotka muokkaavat vuorovaikutuksen ympäristöä. Fou-

cault on siis kiinnostunut enemmänkin siitä, mitä valtasuhteet tekevät meille kuin siitä, miksi ihmiset käyttävät valtaa toisiaan vastaan.

Siirtyminen 'miten -kysymyksiin' vallan tutkimisessa sisältää kuitenkin omat ongelmansa. Se voi johtaa valtasuhteiden mystifiointiin kuten Foucault (1982, 217) myöntää. Eräs valtaa koskevan puhettavan muunnos onkin, että itse vallasta näyttää tulevan jonkinlainen metafysisinen subjekti: valta tekee sitä tai tätä.

Muutamissa historiallisissa tutkimuksissaan Foucault käytti myös suppeampaa vallan käsitettä, joka ei ole välttämättä kovin kaukana weberiläisestä 'vallasta toteuttaa oma tahto toisten vastustuksesta huolimatta'. Tämä valtakäsitys viittaa tilanteisiin, joissa on avoin intressien tai menettelytapojen konflikti.

Foucault'n valtakäsityksiin liittyy myös monia ongelmia. Ehkä tärkein on se, ettei Foucault kovin selvästi erittele vallan eri muotoja kuten voiman, auktoriteetin, dominaation, väkivallan ja legitimaation suhteita (Fraser 1989, 32). Sen keskeisenä etuna on kuitenkin näkökulma vallan diskursiivisuuteen: valta ei ole mikään suljettu peli, vaan jatkuva strateginen peli, jossa valtasuhteita tuotetaan, legitimoidaan ja uusinnetaan. Diskursiivinen tapa ymmärtää valta voidaan liittää myös Gramscin hegemonia - käsitteeseen (Fraser 1992, 53). Kysymys on siitä, miten määritellään auktoritatiivisia ja legitiimisiä tulkintoja sosiaalisesta todellisuudesta, tilanteista ja ihmisten tarpeista sekä siitä, miten julkisen keskustelun agenda muodostuu. Valta ei ole yhdestä pisteestä lähtevää, kaikenkattavaa ja yltäältä alas suuntautuvaa, vaan sosiaalista todellisuutta koskevat määrittelyt ovat kiistanalaisia ja taistelun kohteita.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista tarkemmin käsitellä Foucault'n 'vallan analytiikan' (1978, 83) tutkimusohjelmaa. Sen rekonstruoiminen olisi ylipäättään ongelmallista, sillä Foucault ei pyrkinyt luomaan teoriaa vallasta, vaan käsiteli ongelmaa tiettyjen konkreettisten tutkimusaiheiden yhteydessä.

Bourdieu ja symbolinen valta

Ajatus diskursiivisesta vallasta, jota olen edellä luonnostellut joidenkin Foucault'n ideoiden pohjalta, on sukua myös Bourdieun käsityksille 'symbolisesta vallasta'. Jos ajatus 'diskursiivisen vallan teoriasta' on harhaanjohtava Foucault'n kohdalla, sama pätee Bourdieun symboliseen valtaan. Bourdieu on kehittänyt käsitettä siellä täällä suhteessa joihinkin erityisiin puhekäytäntöihin tai kenttiin, eksplisiittisimmin alunperin 1977 julkaistussa artikkelissa *Sur le pouvoir symbolique*. Siinä hän käsiteli symbolista valtaa toisaalta hyvin yleisesti suhteessa yhteiskuntateorioihin, toisaalta erityisesti suhteessa tieteen kenttään ja yhteiskuntaluokkiin.

Bourdieuun kielenkäyttöä koskevat analyysit kytkeytyvät strukturalistisen kielitieteen kritiikkiin ja Austinin puheaktiteoriaan. Bourdieun mielestä ne eivät kyenneet tarkastelemaan kielenmuodostuksen ja kielenkäytön erityisiä sosiaalisia ja poliittisia ehtoja. Toisaalta Bourdieu on ottanut etäisyyttä myös sellaiseen konkreettiseen tekstien tai diskurssien tutkimukseen, jonka lähtökohdat ovat kriittisessä kielitieteessä, retoriikan tutkimuksessa tai diskurssianalyyseissa. Hän onkin esittänyt kriittisiä kommentteja sosiologian ja kielitieteen välimaastoon sijoittuvasta 'diskurssianalyyseista', joka pyrkii ymmärtämään kulttuurin tuotantoa sen tuotteista käsin, "eristettynä ja irrotettuna niiden

tuotannon ja käytön ehdoista” (Bourdieu 1988, xvii).

Symbolisen vallan käsitteellä — joskus hän puhuu myös symbolisesta väkival-
lasta — Bourdieu ei viittaa niinkään tiettyyn vallan tyyppiin vaan eri vallan muotojen
aspektiin. Nämä vallan muodot eivät nimittäin aina esiinny sellaisenaan, vaan muuntu-
vat symboliseksi vallaksi ja saavat sitä kautta legitimaation. (Bourdieu 1991, 23). Bour-
dieulle kommunikaatiosuhteet ovat aina, erottamattomasti, valtasuhteita. Hän koros-
taa sitä, että kieli harvoin toimii pelkästään kommunikaation välineenä. Ilmaisun merke-
jä ei ole tarkoitettu pelkästään ymmärrettäviksi vaan ne ovat myös rikkauten ja auk-
toriteetin merkkejä, jotka on tarkoitettu kunnioitettaviksi, uskottaviksi ja toteltaviksi
(ibid. 66).

Bourdieuille diskurssit (joilla hän näyttää tarkoittavan sekä yksittäisiä puhetekoja
että kielenkäyttömuotoja) ”ovat ilmaisuintressin ja sensuurin välisen kompromissin tu-
lostaa” (ibid. 137). Sensuuri on Bourdieulle metaforinen käsite, joka määrittää sekä pu-
hujaksi pääsyä että ilmaisun muotoa. Kyse on siis rakenteellisesta käsitteestä, diskurs-
sien kentän rakenteesta.

Bourdieun käsitys sosiaalisen vallan ja diskurssien suhteista on kuitenkin suora-
viivaisempi kuin Foucault’lla. Bourdieu on kiinnostunut ennen kaikkea siitä, miten insti-
tuutiot, sosiaaliset asemat ja vallan symbolit valtaistavat puhujan. Hän päätyykin ko-
rostamaan sitä, miten kommunikaatiosuhteet legitimoivat tai aktualisoivat muita val-
tasuhteita (ibid. 37) tai representoivat auktoriteettia (ibid. 109).

Olennaista tässä yhteydessä on kuitenkin se, että Bourdieu näkee symbolisen
vallan nimenomaan valtana konstruoida sosiaalista todellisuutta, kykyä luoda ja pur-
kaa ryhmiä, tuottaa ja purkaa representaatioita, jotka tekevät ryhmät näkyviksi itsel-
leen ja muille. Kuten Bourdieu toteaa:

Ei ole olemassa sosiaalista toimijaa joka ei tavoittelisi, mahdollisuuksiensa mukaan,
valtaa nimetä ja luoda sosiaalista maailmaa: juorut, panettelut, valheet, loukkauk-
set, suositukset, kritiikit, argumentit ja kiitokset ovat pieniä ja jokapäiväisiä mani-
festaatioita nimeämisen juhlallisista ja kollektiivisista akteista... (Bourdieu 1991,
105).

Journalismi yhteiskunnallisena kielenkäyttömuotona ja diskursiivisena tilana

Tiedotustutkimuksessakin muodostui 1980-luvun kuluessa liki itsestäänselvyydeksi,
että journalismi ei vain heijasta eteemme todellisuuden palasia, vaan aktiivisesti tuot-
taa todellisuutta koskevia esityksiä tiettyjen sääntöjen, konventioiden ja käytäntöjen
pohjalta. Tämä — Luostarisen (1991, 109) termein journalismin tutkimuksen ”kon-
struktivistinen projekti” — etsi ”erityisesti journalistisen profession työsääntöjä ja toi-
saalta journalismin erityistä esitystapaa ja suhdetta muihin kerrontamuotoihin”. Kysy-
mykset valtasuhteista eivät ole kuitenkaan nousseet näissä tutkimuksissa kovin kes-
keisiksi.

Foucault’n avaamasta perspektiivistä diskursiivisia käytäntöjä, esimerkiksi journa-
lismia, voidaan tarkastella eräänä yhteiskunnallisena kielenkäyttömuotona. Tästä nä-
kökulmasta ongelmaa on lähestynyt Ahonen, jonka mukaan meidän tulee tarkastella
”kielen ja vallan suhteita journalismin kentällä polttopisteenä ne valtasuhteet, jotka

kontrolloivat sitä materiaalia, jota journalismi työstää" (Ahonen 1984, 18).

Foucault'n (1971) *diskurssin järjestystä* koskevia tarkasteluja seuraten Ahonen erottaa kolmenlaisia valtasuhteita. Yhtäältä valtasuhteet määrittävät journalismin kohteiden valikoitumista. Niitä ovat esimerkiksi erilaiset kiellot, tabut ja rituaalit sekä hienovaraisemmat valikoinnin ja rajoittamisen mekanismit, jotka sisältyvät journalisiin ammatti-ideologioihin. Toiseksi voidaan puhua journalismia sisäisesti organisoivista valtasuhteista. Tärkeimpiä näistä ovat Ahosen mukaan joukkoviestimien välisiä ja sisäisiä hierarkioita ja työnjakoa määrittävät seikat kuten lajityypit jne. Kolmantena ovat valtasuhteet, jotka määrittävät sitä, kuka voi toimia journalistina ja kuka ei.

Ahosen näkökulman etuna on subjektikeskeisen valta-käsityksen kritiikki: se pyrkii tarkastelemaan valtasuhteiden anonyymiä, yhteiskunnallisten kielenkäyttömuotojen välittämää luonnetta (vrt. myös Silvo 1988, 26-27). Journalismin kannalta se kiinnittää huomiota tärkeään kysymykseen 'sisäänpääsystä' ja puheenaiheiden määrittelystä. Näkökulmaan kytkeytyy kuitenkin kaksi periaatteellista ongelmaa. Siinä valtaa ja journalismin sääntöjä tarkastellaan vain jonakin negatiivisena, siis rajoittavana ja poisulkevana. Tämä perustuu Foucault'n *diskurssin järjestystä* koskevaan esitelmään, joka — kuten Foucault on myöhemmin itse kriittisesti todennut — nojautuu puhtaasti negatiiviseen vallan käsitteeseen (Foucault 1980, 183).

Toinen, ehkä olennaisempi ongelma liittyy diskurssin järjestystä koskevien sääntöjen soveltamiseen journalismiin. Esitelmässään Foucault viittasi diskurssin käsitteellä ennen kaikkea 'disipliineihin' eli akateemisten puhikäytäntöjen ja tieteenalojen muodostumiseen eikä sitä voi suoraan soveltaa journalismiin tai muihin diskursiivisiin käytäntöihin. Kysymys on siitä, millaiseksi ymmärrämme journalismin ja joukkoviestinnän luonteen. On esimerkiksi pohdittava sitä, missä määrin joukkoviestimet tai journalismi kielenkäyttömuotona itseriittoisesti konstruoivat sosiaalista todellisuutta.

Ehkä järkevämpää olisikin tarkastella journalismia julkisena tilana, jossa erilaiset instituutiot, ryhmät ja kielenkäyttömuodot kamppailevat sosiaalisen todellisuuden määrittelystä ja luomisesta (Väliavon 1991). Joukkoviestintä instituutiona ja journalismi yhteiskunnallisena kielenkäyttömuotona ovat tärkeitä, mutta eivät ainoita julkisuusprosessin määrittäjiä. Journalismi voidaan ymmärtää interdiskursiivisena tilana tai 'metadiskurssina' (Luostarinen 1991), jossa esimerkiksi journalismin säännöt voivat olla tietyn diskurssin näkökulmasta rajoittavia, mutta interdiskursiiviselta kannalta myös toimintaa mahdollistavia. Tämä kaksinaisuus on tyypillistä mille tahansa yhteiskunnalliselle käytännölle. Käytännöt ovat sääntöjen määrittämiä ja nämä säännöt ovat yhtä aikaa sekä rajoittavia että mahdollistavia; kuitenkin eri tavoin eri toimijoille riippuen heidän diskursiivisesta kompetenssistaan tai sosiaalisesta ja institutionaalisesta asemastaan.

Politiikka, politisointi ja julkisuus

Joukkoviestinnän tutkimuksen kannalta diskursiivisen valtakäsityksen etuna on irrottautuminen valtio-keskeisyydestä. Liberalistinen (lehdistö)teoria, mutta usein myös siihen kriittisesti suhtautunut tutkimus, on ollut kiinnostunut nimenomaan 'valtiomahtien' tasapainosta. Näin 'politiikka' ja 'poliittinen' on määritely suppeasti 'politiikan alueena'

valtiosta käsin.

Diskursiiviselta kannalta niin julkisuus kuin politiikka ovat enemmänkin erilaisten yhteiskunnallisten käytäntöjen aspekteja kuin erillisiä alueita. Siksi diskursiivinen valta pyrkimyksenä asiantilojen ja käytäntöjen muuttamiseen voidaan ymmärtää niiden politisoimisena. Tästä näkökulmasta poliittinen on jotakin joka on taistelun kohteena, julkista käsitteen laajassa merkityksessä, sekä kontingenttia, avointa ja muutettavissa olevaa (Hyvärinen 1992, 25).

Yksi keskeisistä diskursiivisen kamppailun kohteista on 'yksityisen' ja 'julkisen' määrittely ja rajanveto. 'Sosiaalista tilaa' koskevana metaforina niillä on todellisuutta ja yhteiskunnallisia käytäntöjä muokkaavaa voimaa. Klassinen porvarillinen julkisuus perustui yksityisen alueen (talous ja perhe) ja julkisen vallan (valtio) erottelulle. Näiden kahden alueen välittävänä tekijänä toimi julkisuus (Habermas 1980, 45; Välvirronen 1985, 24). Habermasin myöhemmän kommunikatiivisen toiminnan teorian termein yksityisen ja julkisen jako toteutui sekä 'systeemin' että 'elämämaailman' tasolla. Systeemin tasolla kysymys oli julkisen vallan ja 'yksityisen' kapitalistisen talouden välisestä suhteesta, elämämaailman tasolla taas 'julkisen' politiikan alueen ja intiimin perhepiirin suhteesta. Habermasin modernia julkisuutta koskevan analyysin keskeinen tulos on, että yksityisen ja julkisen yhteenkietoutuminen ja rajojen hämärtyminen on johtanut julkisuuden rappeutumiseen.

'Diskurssiteorian' näkökulmasta yksityisen ja julkisen väliset rajat ovat kuitenkin sosiaalisesti ja kulttuurisesti konstruoituja ja valtasuhteiden muovaamia. Niiden määrittelystä käydään jatkuvaa kamppailua (Koivisto & Välvirronen 1990, 33). Hyvä esimerkki on varsinkin 80-luvulta voimistunut 'markkinadiskurssi', joka on pyrkinyt määrittelemään yksityisen talouden ja julkisen vallan alueet uudelleen 'avoimeksi' ja 'suljetuksi'. Täältä pohjalta on syytetty julkista hallintoa tehottomaksi ja byrokraattiseksi ja vaadittu 'hyvinvointivaltion' rakenteiden purkamista ja valtionyhtiöiden yksityistämistä. Toisella tasolla taas kysymys on siitä, mitkä asiat kuuluvat 'politiikan alueeseen' ja mitkä eivät. Kun klassinen julkisuusteoria perustui alueiden erottamiselle toisistaan, diskursiiviselta kannalta periaatteessa mistä tahansa asiasta voidaan tehdä julkinen ja poliittinen kysymys.

Diskursiiviselta kannalta on perusteltua puhua monista julkisuuksista. Ne määrittyvät diskursiivisina areenoina suhteessa erilaisiin instituutioihin, diskursiivisiin käytäntöihin ja diskursseihin (puhumoihin). Puheoikeutta ja sisäänpääsyä (julkisuuden aste) sääntelevät erilaiset auktorisoimisen ja poissulkemisen mekanismit. Samaa tapaan vaihtelee osajulkisuuksien suhde joukkoviestimien 'yleisjulkisuuteen'. Esimerkiksi ympäristöongelmia käsittelevälle julkisuudelle on leimallista (tieteellisten) asiantuntijajulkisuuksien vuorovaikutus (Välvirronen 1991). Toisaalta osajulkisuuksilla on ollut tärkeä rooli ympäristöliikkeiden organisoitumisessa ja toimijoiden identiteettien luomisessa (ks. esim. Hänninen 1992).

Diskurssien tutkiminen kontekstien luomisena ja tulkintana

Olisiko edellä luonnostelluilla käsitteillä ja näkökulmilla sitten jotakin konkreettista annettavaa joukkoviestinnän tutkimukseen? Teen muutamia täsmennyksiä, vaikka sivuu-

tankin väliin tai genren erityispiirteitä koskevan tarkastelun. Sivuutan myös paljolti ne kiinnostavat yritykset, joissa diskurssi-teoriaa on kehitelty konkreettisen tekstintutkimuksen suuntaan (esim. Fairclough 1989 ja 1992). Lähdän liikkeelle ajatuksesta julkisuudesta moniäänisenä diskursiivisena tilana ja ymmärrän journalististen diskurssiin tutkimisen ennen muuta kontekstien etsimisenä ja luomisena (vrt. Puoskari 1990, 33). Diskurssien kontekstoimisessa erotan kolmenlaisia kysymyksiä.

1) Diskurssit ovat yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka muokkaavat sosiaalista todellisuutta.

2) Diskurssit eivät konstruoi sosiaalista todellisuutta itseriitaisesti, vaan ne muodostuvat suhteessa toisiin diskursseihin, diskursiivisiin muodostumiin ja 'ennalta konstruoituun' (viittaa tässä lähinnä Pêcheux'n prekonstruktion käsitteeseen). Tätä tasoa voi kutsua interdiskursiiviseksi.

3) Diskurssit määrittyvät suhteessa diskurssin 'ulkopuolisiin' suhteisiin ja voimiin. Tarkoitin tällä instituutioita, sosiaalisia prosesseja, yhteiskunnallisia rakenteita jne.

Myös Foucault on eräässä yhteydessä esittänyt samantyyppisen jaottelun. Hän erottelee 'intradiskursiiviset', 'interdiskursiiviset' ja 'ekstradiskursiiviset' riippuvuudet tai suhteet, joiden näkökulmista diskursseja voi tutkia (Foucault 1978, 13). Foucault ei tosin tarkemmin erittele, mitä hän näillä riippuvuuksilla tai suhteilla varsinaisesti tarkoittaa. Seuraava jäsenyys ei siis perustu suoraan Foucault'hon.

Tässä kolmijaossa ei ole kyse niinkään erillisistä asioista kuin erilaisista näkökulmista samaan ongelmaan tai prosessiin.

1) Diskurssi-teorian pohjalta on perusteltua puhua sosiaalisen todellisuuden määrittelyä ja konstituutiota koskevista kysymyksistä vallan käsittein. Yksinkertaisimmillaan diskursiivista valtaa voi kutsua määrittelyvallaksi eli vallaksi nimetä sosiaalista todellisuutta. Määrittelyvaltaan liittyy olennaisesti pyrkimys monopolisoida tietyt tulkinnot ja tulkinnan välineet (määrittely- ja argumentointivälineet). Laajemmin ymmärrettynä diskursiivinen valta on kykyä ja mahdollisuutta nimetä, luokitella, muodostaa ja purkaa ryhmiä, siis symbolisten erojen tekemistä ihmisten, ryhmien ja instituutioiden välillä.

Diskursseissa ei ole kyse ei ole vain kommunikaatiosuhteista ja sosiaalista todellisuutta koskevista representaatioista, vaan tavoista muokata sosiaalisia suhteita, sosiaalisia identiteettejä ja 'sosiaalista tilaa'. Ne eivät siis muokkaa vain puheena olevia asioita, vaan myös puhujia ja kuulijoita (vrt. Fraser 1992). Joukkoviestinnässä olennainen puoli on pyrkimys organisoida diskurssien 'yleisöjä' erilaisten intressien edustajiksi tai mielipiteiden kannattajiksi.

Diskurssit eivät ole vain sosiaalista todellisuutta koskevia esityksiä, vaan yhteiskunnallisia käytäntöjä. Siksi symbolista tai diskursiivista valtaa ei pidä ymmärtää niinkään jonakin erillisenä vallan muotona, vaan pikemminkin yhtenä aspektina tai tapana, jolla valtasuhteita tuotetaan, esitetään ja uusinnetaan.

2) Julkisuus 'tilana', samoin kuin journalismi yhteiskunnallisena kielenkäyttömuotona, on moniääninen: joukkoviestimien diskurssille on tyypillistä, että se operoi ainekseen käyttämällään muilla diskursseilla (Pietilä 1989). Siksi esimerkiksi yhteiskunnallisten ongelmien määrittelyvaltaa julkisuudessa eivät käytä pelkästään joukkoviestimet

itse, vaan myös niissä esiintyvät 'lähteet', siis ulkopuoliset henkilöt, ryhmät ja instituutiot. Sen paremmin journalistit kuin journalistiset käytännötkään eivät konstruoi todellisuutta koskevia esityksiä itseriittoisesti. Ne myös representoivat jotakin toisissa diskursseissa tuotettua tai 'ottavat annettuna', jotakin muualla diskursiivisesti tuotettua. Tämän ohella ne tietysti aktiivisesti luovat uusia konteksteja ja tulkintapoja.

Tätä kysymystä voi lähestyä tarkemmin kahdesta näkökulmasta. Ensimmäistä näkökulmaa voi valaista Pêcheux'n prekonstruktion käsitteellä (Pêcheux 1982, 115; Koivisto & Suikkanen 1992). Pêcheux tarkoitti prekonstruktioilla sitä, että teksti tai diskurssi ei koskaan ole täysin itseriittoinen, vaan se joutuu jatkuvasti vetoamaan tai nojautumaan — oli sitten puhuja tästä tietoinen tai ei — muualla tuotettuihin sanoihin ja käsitteisiin. Nämä sanat ja käsitteet taas ovat tulosta jostakin merkitysten tuottamisen prosessista. Tämä prosessi ja ne yhteydet, jotka näillä sanoilla ja käsitteillä on muihin käsitteisiin ja sanoihin, eivät ole enää näkyvissä. Edelleen sanat ja käsitteet ovat sidoksissa niiden merkitysten tuottamisen konteksteihin, joita voi nimittää diskursiiviseksi muodostumaksi tai instituutioksi.

Toisesta näkökulmasta voimme tarkentaa kysymyksiä, joita on nimitetty 'representaation politiikaksi' tai 'merkityksistä käytäväksi taisteluksi'. Hall (1991, 178) kutsuu tätä "diskursiivisen kytkemisen ja purkamisen prosessiksi". Sanoilla ei ole mitään luonnollista merkitystä, vaan ne ovat yhteiskunnallisten käytäntöjen tulosta, johon politiikalla voidaan vaikuttaa.

Diskursiivista taistelua ei käydä pelkästään sanoista ja niiden merkityksistä, vaan myös merkitsemisen välineistä (Hall 1991, 181). Tämä ei tarkoita vain joidenkin instituutioiden, esim. joukkoviestimien, 'valtaamista', vaan puhuja-asemien uudelleenmäärittelyä. Olennaista on se, ketkä ovat oikeutettuja puhumaan toisten nimissä ja millä perustein tai kenen puhetta pidetään legitimiinä ja millä perustein. Laajemmin kysymys on niistä tilanteenmäärittelyistä ja päiväjärjestyksen asettamisesta, joiden pohjalta keskustelua käydään.

3) Kolmanneksi diskurssit ja merkit saavat merkityksensä, samoin valtansa tai voimansa, suhteessa siihen sosiaaliseen ja institutionaaliseen kontekstiin, jossa ne esiintyvät.

Tämä näkökulma ymmärretään kai useimmiten niin että tällä tai tuolla instituutiolla tai niillä tai näillä ryhmillä tai ihmisillä on 'valtaa diskurssiin' tai ne 'käyttävät valtaansa diskurssin kautta' tai että niiden tai näiden valta 'näkyi diskurssissa'. Kysymykset joukkoviestinnän omistuksesta ja hallinnasta ja omistuksesta ovat tietysti diskursiiviseltakin kannalta relevantteja. Kysymys rakenteiden ja instituutioiden suhteista diskursseihin on kuitenkin hyvin monimutkainen.

'Arkeologisessa' tarkastelussaan Foucault kytki diskurssit ja diskursiiviset muodostumat instituutioihin. Instituution kautta siis määrittävät ne muodot ja säännöt, joiden puitteissa diskursseja tuotetaan ja kulutetaan. Pêcheux, joka ilmeisesti omaksui 'diskursiivisen muodostuman' käsitteen Foucaultilta, toteaa, että tämä muodostuma määrittää "mitä voidaan ja mitä pitää sanoa (puheen, saarnan, pamfletin, selostuksen, ohjelman tms. puitteissa) tietyssä asemassa ja suhdanteessa" (Pêcheux 1982, 111; Koivisto & Suikkanen 1992).

Foucault kiinnitti huomiota kolmeen seikkaan. Ensiksi on kysymys siitä kuka puhuu, toiseksi mikä on se institutionaalinen paikka, josta puhuja puhuu, ja kolmanneksi siitä miten puhuja-asemat määrittyvät. Kysymys on siitä, miten jotkut puhujat ovat auktorisoituja puhumaan jonkin instituution tai ryhmän nimissä tai miten joistakin puheta-voista tulee arvostettuja ja legitiimejä. Nämä diskurssien puhuja-asemat toimivat tietynlaisina sosiaalisina pakkoina: ne määrittävät sitä, mitä ja miten puhujan tulee puhua. Tämä liittyy myös siihen, miten jotkut puhujat tai puhettavat suljetaan keskustelun ulkopuolelle ei-legitiimeinä.

Joukkoviestinnän erityisyyttä ei määritä vain kyky koota yhteen diskursiiviseen tilaan erilaisia diskursseja ja toimijoita, vaan myös kyky koota yhteen ja puhutella erilaisia yleisöjä (Pietilä & Sonderman 1987, 6-8). Joukkoviestimet ylittävät ajallisia ja paikallisia rajoja tehden mahdolliseksi erilaisten yleisöjen 'kokoontumisen' (Meyrowitz 1986, 6). Diskursiiviselta kannalta tätä voi kutsua tekstien ja diskurssien puhutteluvoimaksi, kyvyksi organisoida suhteita ihmisten välillä. Joukkoviestimillä on oma roolinsa yhteiskunnallistumisessa: diskurssit luovat sosiaalisia suhteita, identiteettejä ja toimintakykyä tai -kyvyttömyyttä (vrt. Fraser 1992).

Tämä prosessi ei ole kompleksinen pelkästään siksi, että journalismiin on sisäänkirjoitettu samanaikaisesti erilaisia puhutteluja, sosiaalisten suhteiden ja identiteettien määrittelyjä tai puhuja- ja kuuliija-asemia. Ihmiset myös lukevat näitä puhutteluja useita erilaisista tulkinta-asemista käsin. Tutkijan tehtäväksi jää näiden erilaisten kontekstien ja tulkintaketjujen etsiminen, luominen, tulkinta ja merkityksen arviointi. Tehtävä on kaikessa mahdottomuudessaan ehkä kuitenkin kiinnostavampi kuin pitäytyminen yhteen tulkintakehykseen tai kontekstiin.

Kirjallisuus

- AHONEN, Pertti. Journalismi vallan lähteenä, areenana ja kohteena. *Tiedotustutkimus* 7(1984):2.
- ALTHEIDE, David. *Media Power*. Beverly Hills, Sage 1985.
- ASP, Kent. *Måktiga massmedier*. Stockholm, Akademilitteratur 1986.
- BOURDIEU, Pierre. *Homo Academicus*. Cambridge, Polity Press 1988.
- BOURDIEU, Pierre. *Language and Symbolic Power*. Cambridge, Polity Press 1991.
- van DIJK, Teun A. *Structures of Discourse and Structures of Power*. Teoksessa: *Communication Yearbook* 12; 1989.
- van DIJK, Teun A. *Eliittit, rasismi ja lehdistö*. *Tiedotustutkimus* 15(1992):4.
- DREYFUS, Hubert L. & RABINOW, Paul. *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Brighton, The Harvester Press 1982.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Language and Power*. London, Longman 1989.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Discourse and Social Change*. Cambridge, Polity Press 1992.
- FOUCAULT, Michel. *Orders of discourse*. *Social Science Information*. April 1971, 7-30.
- FOUCAULT, Michel. *Archaeology of Knowledge*. London, Tavistock 1972.
- FOUCAULT, Michel. *The History of Sexuality. An Introduction*. Harmondsworth, Penguin Books 1978.
- FOUCAULT, Michel. *Politics and the Study of Discourse. Ideology and Consciousness* 3/1978. Myös teoksessa: *The Foucault Effect*. London, Harvester Wheatsheaf 1991.
- FOUCAULT, Michel. *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York, Pantheon Books 1980.
- FOUCAULT, Michel. *The Subject and Power*. Afterword in DREYFUS, Hubert L & RABINOW, Paul. *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Brighton, The Harvester Press 1982.

- FRANK, Manfred. Zum Diskursbegriff bei Foucault. Teoksessa: FOHRMANN, Jürgen & MÜLLER, Harro (toim.). Diskurstheorien und Literaturwissenschaft. Frankfurt am Main, Suhrkamp 1988.
- FRASER, Nancy. *Unruly Practices: Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory*. Cambridge, Polity Press 1989.
- FRASER, Nancy. The Uses and Abuses of French Discourse Theories for Feminist Politics. *Theory, Culture & Society*, Vol. 9, 1992, 51-71.
- HABERMAS, Jürgen. *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Darmstadt und Neuwied, Luchterhand 1980.
- HALL, Stuart. Kulttuurin ja politiikan murroksia. Tampere, Vastapaino 1991.
- HYVÄRINEN, Matti. Diskurssin valta. Teoksessa: STENVALL, Kirsti (toim.). Valta — näkymätön labyrintti. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, työraportteja 6/1992.
- HÄNNINEN, Sakari. How to Combat Pollution by Words. *Alternatives* 17, 1992, 209-229.
- KOIVISTO, Juha & SUIKKANEN, Risto. Paroni Münchhausenin perilliset paradoksisessa tilassa. Michel Pêcheux'n diskurssiteoriasta. Teoksessa: Kanssakäymisiä. Veikko Pietilän juhla-kirja. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos 1992.
- KOIVISTO, Juha & VÄLIVERRONEN, Esa. 'Critical Theories of the Public Sphere'. Paper presented to the Screen Studies Conference on the Frankfurt School, History and Contemporary Critical Theory, 26-28 June 1992, Glasgow.
- KUSCH, Martin. *Foucault's Strata and Fields*. Dordrecht/Boston/London, Kluwer 1991.
- LUKES, Steven. *Power. A Radical View*. London, Macmillan 1975.
- LUOSTARINEN, Heikki. Interdiskursiivisen ihmeen jäljillä. *Tiedotustutkimus* 14(1991):3.
- MEYEROWITZ, Joshua. *No sense of place*. New York, Oxford University Press 1985.
- PÊCHEUX, Michel. *Language, Semantics and Ideology*. London, Macmillan 1982.
- PETERSSON, Olof & CARLBERG, Ingrid. *Makten över tanken*. Stockholm, Carlsson 1990.
- PIETILÄ, Kauko. Julkisuus on peli eikä peili. *Politiikka* 31(1989):1.
- PIETILÄ, Kauko & SONDERMAN, Klaus. Luonnoksia joukkoviestinnän sosiologisen tutkimuksen metodeiksi. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto, sarja B 50/1987.
- PREHN, Ole. Power and the Media in the New Europe. *Nordicom Review* 1/1992.
- PUOSKARI, Ensio. Irti teksteistä! Lawrence Grossbergin haastattelu. *Tiedotustutkimus* 13(1990):1.
- SILVO, Ismo. *Valta, kenttä ja kertomus*. Helsinki, Yle 1988.
- VÄLIVERRONEN, Esa. Koskaan et muuttua saa... Jürgen Habermasin teoria porvarillisesta julkisuudesta. *Tiedotustutkimus* 8(1985):3.
- VÄLIVERRONEN, Esa. Riskien politiikka: tiede ja julkisuus ympäristöongelmien määrittelijöinä. *Tiedotustutkimus* 14(1991):3.
- VÄLIVERRONEN, Esa (1992) *Environmental Controversies in the Public Sphere*. Teoksessa: Finnish Papers Presented at the IAMCR Conference, Brazil 1992. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitoksen julkaisuja, B 37/1992.